

RECENSIES

Het bovenstaande illustreert de schaduwzijde van een dergelijke publikatie. Het is niet in een breder maatschappelijk kader geplaatst. De waarde van het boek kan dan ook pas goed blijken als het mede als bouwstof voor andere studies wordt gebruikt.

S. W. P. C. Braunius

H. J. Wolf, 1828-1978. *Honderdvijftig jaar Koninklijke Militaire Academie. Gedenkboek* (Den Haag: Staatsuitgeverij, 1978, 303 blz., f37,50, ISBN 901201947 8).

Bijna 9000 beroepsofficieren werden tussen 1828 en 1978 voor Nederland en overzee opgeleid voor land- en luchtmacht, zelfs enkelen voor de marine. Voor al diegenen, die op enigerlei wijze bij de Koninklijke Militaire Academie betrokken waren of zijn, zal deze uitgave een waar gedenkboek zijn, waar ieder iets van zijn gading vinden kan.

Aandacht wordt geschonken aan de ontwikkeling van het gebouwencomplex met zijn hele voorgeschiedenis vanaf de twaalfde eeuw en inclusief de trieste typisch negentiende-eeuwse rigoureuze afbraak van middeleeuwse en renaissance delen, evenzeer aan de met deze residentie verbonden historie van de baronnen van Breda - tevens prinsen van Oranje-Nassau - en vooral aan de specifiek zich op dat Kasteelterrein afspelende opleiding tot beroepsofficier sinds 1828. In korte hoofdstukken wordt staccato over vele aspecten informatie geboden: dat systeem leidt soms tot herhaling, soms tot introductie van aangelegenheden, die pas verderop hun toelichting vinden; in tekst en overzichten een schat aan gegevens, neerslag van jarenlang collectioneren.

Het viel kennelijk moeilijk een keus te maken uit de verschillende zich aandienende invalshoeken: in de aanvang staan de gebouwen centraal, later het weervaren van het opleidingsinstituut met een summiere terugblik tot in de zeventiende eeuw en een insisteren op de toen al gebleken noodzaak van wetenschappelijk onderricht en stelselmatige aanpak. Die lijn had verder doorgetrokken kunnen worden: de Nassau's hechtten hier al vroeger aan.

Dan volgt de beschrijving van enkele voorvallen, verhoudingsgewijs veel over lotgevallen en initiatieven van (oud-)cadetten tijdens de Tweede Wereldoorlog, voorts over het cadettenleven in het algemeen en anecdotisch.

In het kader van deze wat traditionele opvatting van een gedenkboek blijft een aantal vraagstukken begrijpelijkerwijs onderbelicht zoals: Het behoefteëlement zowel in aantal als in kwaliteit, naast een poging tot profiëlschets.

De eigenlijke doelstellingen van de opleiding (vorming, scholing, training) en de methodieken ter verwezenlijking.

Afstemming op het verwachtingspatroon van de krijgsmacht en betekenis van de beroepsofficieren voor de krijgsmacht.

Analyse van de opleidingsresultaten - de overzichten geven slechts aantallen geslaagden -, van de officiële en verzwegen mislukkingen.

Vergelijking met praktijk en denkbeelden in andere landen en signalering van beïnvloeding op grond daarvan.

De geschiedenis van de officiersopleiding is er een van voortdurend zoeken naar methoden tot ontwikkeling van persoonlijkheid en karakter naast overdracht van kennis, bevordering van inzicht en prikkeling tot intellectuele diepgang en het vergaren van geestelijke bagage. In de loop van de negentiende eeuw kwam een in leeftijd oudere cadet aan; de harde negentiende-eeuwse aanpak van drill en tucht maakte zeer geleidelijk - vooral recent in stroomversnelling - plaats voor een modern stelsel van beroep op persoonlijke zelfstandig-

heid en verantwoordelijkheid. Maar de ingrijpende wijzigingen in de opleiding gedurende de laatste twintig jaar lossen het vraagstuk van de tegenstelling tussen de sociaal-contactueel begaafde *troupier* en de scherpzinnig analyserende stafofficier evenmin op als dat van de spanning tussen beroepsgericht en wetenschappelijk onderwijs. De kwaliteiten van manager worden nu hoog aangeslagen, maar aanpassing aan de vereisten van een hiërarchie stelsel blijven even onmisbaar als opofferingsgezindheid en verknochtheid aan vaderland.

Over de jaar- en dagindeling van de cadet wordt weinig geboden. In het veel minder uitvoerige gedenkboek van dezelfde schrijver bij het 130-jarig bestaan kwamen drie staten van gedoedeerde vakken uit ± 1838, 1938 en 1948 voor; uitwerking daarvan had de lezer zeker nader inzicht omtrent de onderwijsontwikkeling gegeven. Ook over de herkomst en sociale achtergrond van de tot de Academie toegelatenen wordt niets gemeld: toch valt met grote mate van waarschijnlijkheid te stellen, dat de externe democratisering, dat wil zeggen de toegankelijkheid van de KMA groter was en is dan bij wetenschappelijk en hoger beroepsopleiding.

De sfeer van besloten en afgesloten gemeenschap komt goed tot uiting; maar de besluitvorming rond het instellen en vooral het handhaven van de internaatsgedachte al die decennien had zeker nader toelichting verdiend, juist omdat het sedert 1960 in gang gezette proces van openheid daarvan geleidelijk meer afstand neemt: een van die ontwikkelingen geeft het hoofdstuk over het cadettenhuwelijk; de recente toelating van vrouwen behoort ook daartoe.

Hoewel incidenteel gouverneurs, officieren, burgerdocenten, zelfs in het jongste verleden leden van de wetenschappelijke staf - de titel 'hoogleraar' werd gedurende de anderhalve eeuw soms wel, soms niet gebezigd - in het gedenkboek voorkomen, mis ik de totale militaire en civiele entourage en ondersteuning van het opleidingsgebeuren, dus al die mensen - behalve eigenlijk de bibliotheek - nodig om de instelling te doen fungeren. Zo valt over de relatie militair - burger meer te zeggen dan een duel met dodelijke afloop.

Nog een tweetal vragen komen bij lezing zeker op: Vloeit het verlangen van de jonge luchtmacht na de Tweede Wereldoorlog naar een eigen academie slechts voort uit een behoefte aan versterking van eigen identiteit of spelen hier toch ook andere inzichten omtrent de opleiding een rol? Schrijver stelt (57), dat... 'het wel aardig is op te merken...', dat er in 1939 al verschil in uitbetaling bestond tussen KL- en KNIL-cadetten ten ongunste van de laatsten: moet dit al gezien worden als begin van het sedertdien betreurenswaardig verschil in behandeling?

Ter aanvulling zij erop gewezen, dat sedert het verschijnen van dit gedenkboek in *Armentaria*, XIII (1978) een uitvoerige woordenlijst van cadettentaai, alsook enige gegevens over uniformen zijn opgenomen.

Veel van de geformuleerde vraagpunten hebben op de KMA de aandacht en vinden hun weerklink aldaar op diverse wetenschappelijke symposions. De resultaten daarvan zullen ongetwijfeld in nadere publikaties hun neerslag vinden. Dit gedenkboek met deze aanpak van geschiedschrijving betekent dan tevens een afsluiting, waardig opgezet en nauwgezet verzorgd door de bibliothecaris van de KMA, de heer H. J. Wolf. Hij sprokkelde uit een veelheid van feiten en ontwikkelingen, van anecdoten en statistieken, van mensen en dingen en bood ons een kleurrijk mozaiek; zelf bevindt hij zich, bescheiden als een schilder van weleer, op de groepsfoto (tweede links) tot besluit.

Y. P. W. van der Werff

H. van den Berg, P. Fortuyn en T. Jaspers, *De ontwikkeling van het stakingsrecht in Nederland* (SUN Schrift 129; Nijmegen: Socialistische Uitgeverij Nijmegen, 1978, 454 blz., f29,-, ISBN 90 6168 129 4).

De plaats van het stakingsrecht in de Nederlandse rechtsorde wordt schijnbaar gemarkeerd door twee ministeriële uitspraken. In 1872 zegt minister Jolles in de Tweede Kamer bij gelegenheid van de opheffing van het coalitieverbod: 'Intusschen is het niet twijfelachtig, dat de werkstaking op zich zelve, ofschoon soms in strijd met een contract, nimmer is een onrechtmatige daad in den zin van het burgerlijk regt, veel minder dus een misdrijf, volgens goede begrippen van strafregt'. Bij gelegenheid van de indiening van de ratificatiewet voor het Europees Sociaal Handvest van 1961 - Nederland loopt niet altijd vooraan in het nakomen van zijn Europese verplichtingen! - stelt minister De Ruiter in 1978 'Dat er geen twijfel over bestaat, dat het stakingsrecht in Nederland is erkend' (geciteerd 14 en 256). Intussen was wel het een en ander gebeurd.

Maar eerst iets over het boek. De auteurs gaan ervan uit dat in ons land in 1872 met de opheffing van het coalitieverbod het stakingsrecht werd erkend, althans stakingsvrijheid bestond. Waarom de wetgever toen tot die 'vrijheid' besloot, is een vraag die de schrijvers niet aan de orde stellen. Zij citeren minister Jolles uit de tweede hand. Gegeven dit, mijns inziens betwistbare, uitgangspunt - ik hoop daarop elders uitvoeriger te kunnen ingaan - valt er over de 'oude tijd van stakingsvrijheid' allicht niet veel te melden: de idylle werd slechts verstoord door de 'worgwetten' van Kuyper (1903). Van een *ontwikkeling van het stakingsrecht* is dus in de periode 1872 tot 1940 geen sprake. Hoe komt dat? De auteurs bekommeren zich er niet om. Ze vertellen nog even gauw 'De periode '40-'45 vormt uiteraard een apart hoofdstuk in de geschiedenis van het stakingsrecht', maar ze kunnen in het gestelde kader geen uitputtende behandeling geven van de 'ontwikkeling'. Na negen bladzijden zijn ze al waar ze wezen willen: in 1945. Aan de titel van het boek dient dus te worden toegevoegd 'sinds 1945'. Wat betreft de behandelde periode is er sterke continuïteit met het artikel van Van den Berg en Fortuyn in *Te Elfder Ure* (XII, 1973). De auteurs zijn geen (rechts-)historici, maar respectievelijk socioloog en bestuurswetenschapper. De jurist Jaspers is het 'schrijverskollektief' komen versterken - had hij zijn mede-auteurs niet op het adagium 'tres faciunt collegium' behoren te wijzen? Het resultaat is een stukje eigentijdse geschiedschrijving in de meest Groningse zin van het woord.

In de visie van de auteurs is 1958 een cruciaal jaar. Toen immers gaf de Hoge Raad in een arrest naar aanleiding van de zogenaamde Panhonlibco-solidariteits-staking als zijn mening dat staking, en het aanzetten daartoe, in principe onrechtmatig is. Deze ingreep van de rechterlijke macht - die vóór de Tweede Wereldoorlog het niet als zijn taak wenste te zien uit te maken of een staking al dan niet onrechtmatig was - achtten de schrijvers, niet ten onrechte, een culminatie in de na-oorlogse sociaal-politieke ontwikkeling. Die zien zij immers gekenmerkt door een ideologie van harmonieuze, solidaire wederopbouw waarin geen staking paste. De vakbeweging stond onder enorme druk - alleen de EVC probeerde daaraan te ontkomen; de auteurs verwijzen niet naar de monografie van Cooman, e.a. uit 1976 —, de regering paste een geleide loonpolitiek toe en de rechterlijke macht begon zich in te laten met de beoordeling van stakingen en uitsluitingen. De rechters probeerden criteria te ontwikkelen: 'doel en middelenafweging', en regels te stellen: staking als 'ultimum remedium'.

Het zogenaamde Panhonlibco-arrest markeert tevens een nieuwe fase in het streven van de vakbeweging naar erkenning van de stakingsvrijheid in de vorm van een stakingsrecht (welke zo gemakkelijk door de interpreterende rechter leek te kunnen worden opgedoekt).